

**МИКРОНУТРИЕНТЛАР ЕТИШМОВЧИЛИГИ БЎЛГАН ОНАЛАРНИНГ БОЛАЛАР
САЛОМАТЛИК ҲОЛАТИНИ ЎРГАНИШ****С. К. Расулов, З. А. Джураева, О. Б. Муминов**Самарқанд давлат тиббиёт университети, Самарқанд,
Самарқанд шаҳар тиббиёт бирлашмаси, Самарқанд, Ўзбекистон

Таянч сўзлар: микроэлементлар, етишмаслиги, сўровнома, "Она-бола", диагностика, тузатиш, профилактика.
Ключевые слова: микроэлементы, дефицит, обследование, «Мать-ребенок», диагностика, коррекция, профилактика.

Key words: micronutrients, deficiency, survey, "Mother-child", diagnostics, correction, prevention.

Она ва бола саломатлиги, шу жумладан, микроэлементлар танқислигига қарши курашиш Ўзбекистон Республикасида соғлиқни сақлашнинг асосий вазифаларидан бири бўлиб, буни 2016 йил "Соғлом она ва бола йили" деб эълон қилиниши ҳам тасдиқлайди, бу Вазирлар Маҳкамасининг қароридан ҳам ўз аксини топган «Ўзбекистон Республикаси аҳолисининг соғлом овқатланиш соҳасида амалга оширилган чора-тадбирларни янада такомиллаштириш тўғрисида» 102-сонли 25.04. 2015 йил, 2015 йил 29 августдаги 251-сонли ПКМ "Ўзбекистон Республикаси аҳолисини 2015-2020 йиллар даврида соғлом овқатланишини таъминлаш бўйича концепция ва чора-тадбирлар мажмуини тасдиқлаш тўғрисида" овқатланиш билан боғлиқ кэнг тарқалган касалликларнинг ривожланиши анемия, йод етишмаслиги ва бошқалар, микроэлементлар етишмаслигининг тарқалишини ўрганиш".

ИЗУЧЕНИЕ СОСТОЯНИЯ ЗДОРОВЬЯ ДЕТЕЙ МАТЕРЕЙ С ДЕФИЦИТОМ МИКРОНУТРИЕНТА**С. К. Расулов, З. А. Джураева, О.Б. Муминов**Самаркандский государственный медицинский университет, Самарканд,
Самаркандское городское медицинское объединение, Самарканд, Узбекистан

Борьба с дефицитом микроэлементов является одной из основных задач здравоохранения Республики Узбекистан, о чем свидетельствует объявление 2016 года «Годом здоровой матери и ребенка», что нашло отражение в постановлении Кабинета Министров «О дальнейшем совершенствовании принимаемых мер в области здорового питания населения Республики Узбекистан» ПКМ №102 от 25.04.2015 г., 29 августа 2015 г. №251 об утверждении «Исследование распространенности общих болезней связанных с питанием, анемией, дефицитом йода и др., преобладанием дефицита микронутриентов».

STUDY OF CHILDREN'S HEALTH STATUS OF MOTHERS WITH MICRONUTRIENT DEFICIENCY**S. K. Rasulov, Z. A. Djuraeva, O. B. Muminov**Samarkand state medical university, Samarkand,
Samarkand city medical association, Samarkand, Uzbekistan

Combating micronutrient deficiencies is one of the main tasks of health care in the Republic of Uzbekistan, as evidenced by the announcement of 2016 as the "Year of Healthy Mother and Child", which is reflected in the decision of the Cabinet of Ministers "On further improvement of measures taken in the field of healthy nutrition of the population of the Republic of Uzbekistan" PKM No.102 of 25.04.2015, August 29, 2015 No.251 on the approval of "the study of the prevalence of common diseases associated with nutrition, anemia, iodine deficiency, etc., the prevalence of micronutrient deficiencies".

Долзарблиги: Ҳозирги вақтда яхши овқатланиш нафақат озиқ-овқатнинг энергия қиймати бўлган оксиллар, ёғлар ва углеводлар таркибидаги овқатланиш мувозанати, балки микроэлементларнинг таъминланиши билан ҳам аниқланиши лозим. Тиббий амалиётда микроэлементларнинг биологик аҳамияти ҳар доим ҳам ҳисобга олинмайди. Аёлларда микроэлементларнинг етишмаслиги ҳомила ва бола учун "икки томонлама хавф" ни ҳосил қилади [Агаджанян Н.А. ва бошқ. 2013, Кист А.А. ва бошқ. 2007].

Она ва бола саломатлиги, шу жумладан микроэлементлар танқислигига қарши курашиш Ўзбекистон Республикасида соғлиқни сақлашнинг асосий вазифаларидан бири бўлиб, буни 2016 йил "Соғлом она ва бола йили" деб эълон қилиниши ҳам тасдиқлайди, бу Вазирлар Маҳкамасининг қароридан ҳам ўз аксини топган. Ўзбекистон Республикаси аҳолисининг соғлом овқатланиш соҳасида амалга оширилган чора-тадбирларни янада такомиллаштириш тўғрисида "102 -сонли 25.04. 2015 йил, 2015 йил 29 августдаги 251-сонли ПКМ " Ўзбекистон Республикаси аҳолисини 2015-2020 йиллар даврида соғлом овқатланишини таъмин-

лаш бўйича концепция ва чора-тадбирлар мажмуини тасдиқлаш тўғрисида "овқатланиш билан боғлиқ кэнг тарқалган касалликларнинг ривожланиши анемия, ёд етишмаслиги ва бошқалар, микроэлементлар етишмаслигининг тарқалишини ўрганиш".

Болаларнинг туғруқдан кейинги ҳаётининг биринчи ҳафталари ва ойларида рационал овқатланишнинг доимий танқислиги асаб неврологик ва кейинги жисмоний ва нейроеквивалентларнинг кечикишининг сабабларидан бири бўлиши мумкин. Ондаги микроэлементларнинг танқислиги ҳолати болада нуқсонли шароитларни ривожланиш хавфининг ошишига олиб келади [Легонкова Т.И., 2002]. И.М. Воронцовнинг (2001) маълумотларига кўра, туғилишдан кейинги онтогенез босқичларида мослашув бузилиши ва болалар саломатлиги ҳолатида узгаришларнинг шаклланиши, эмизиш давомийлиги ва аёлнинг лактация даврида микроэлементлар билан таъминланиши ўртасидаги боғлиқлик кузатилади.

Она сути кимёвий таркибининг барқарорлиги унинг нормал ишлаши учун зарур шартлардан биридир. Шунга кўра, экологик, касбий, климатографик, алиментар омиллар, соматик ёки юқумли касалликлар натижасида келиб чиқадиган кимёвий элементларнинг таркиби одамнинг элементар "портрети" да кэнг кўламли бузилишларга олиб келади.

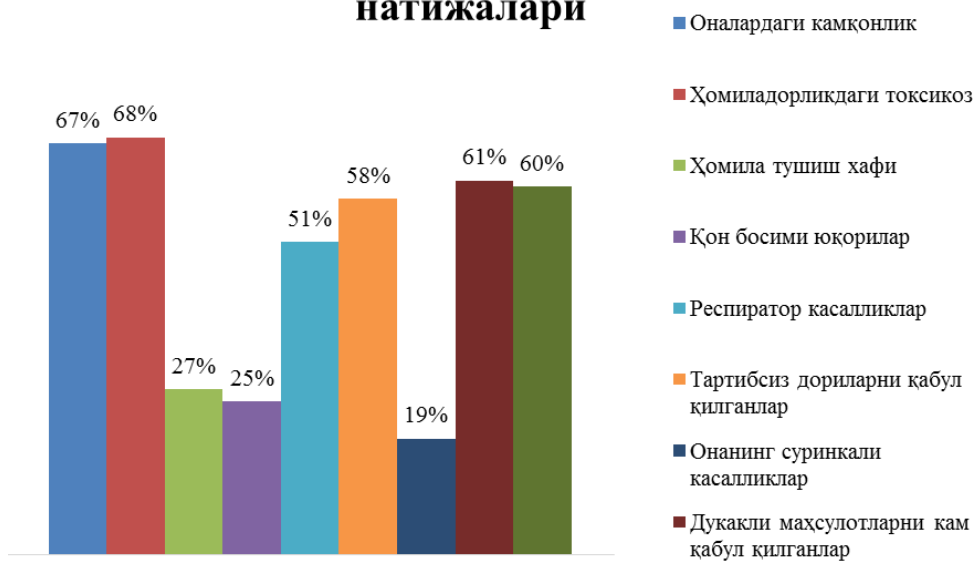
Зарафшон водийси Ўзбекистон Республикасининг энг жанубий-шимолий ҳудуди бўлиб, аҳолининг ўзига хос, иқлимий, экологик ва гигиеник яшаш шароитлари билан ажралиб туради, аҳолининг, тупроқ ва озиқ -овқат сувдаги муҳим микроэлементлар билан таъминланиши жуда паст [Расулов С.К., 2019].

Шу муносабат билан, гўдақлардаги микроэлементлар мувозанати, онанинг соғлиғи ва яшаш жойининг биогеохимёвий шароитига боғлиқ ҳолда эканлигини инобатга олиб, болаларнинг саломатлик ҳолати ва касалланишининг билвосита боғлиқлигини аниқлаш учун махсус геоэкологик тадқиқотларни талаб қилади.

Ишнинг мақсади сўровномалар ва онанинг соғлиғини ҳар томонлама текшириш орқали онанинг соғлиғига қараб, микроэлементлар етишмаслигини ҳисобга олган ҳолда, боланинг соғлиғи ҳолатини ўрганишдир микроэлементлар етишмаслигини ерта ташхислаш, тузатиш ва олдини олиш бўйича тиббий -ижтимоий ёрдам кўрсатиш бўйича чора -тадбирлар режасини ишлаб чиқиш;

Материаллар ва тадқиқот усуллари. Чақалокларнинг саломатлик ҳолатини баҳолаш сўровномалар орқали оналарининг соғлиғини баҳолаш билан биргаликда ўтказилди. Самарқанд вилоятининг 6 туманида 465 она ва уларнинг болалари учун анкета сўровномалари тўлдирилди.

Оналар ўртасида ўтказилган сўровнома натижалари

1 расм.

Олинган натижалар ва муҳокама. Оналар ўртасида ўтказилган сўров натижалари шуни кўрсатдики (1 расм), оналарнинг 67,9% онаси ҳомиладорлик пайтида камқонлик билан оғриганми деган саволга жавоб беришган. 89%, 77%, 78%, 80% ва 96%. Сўров натижаларига кўра, аёлларнинг 64,2 фоизи ҳомиладорлик пайтида токсикоз билан касал-

ланган. Худудларда бу индикатор 56% дан 80% гача бўлган ҳолатларда, бу ҳомиладор аёлларда токсикоз касаллиги юқори эканлигини кўрсатади. Ҳомиладор аёлларда токсикознинг мавжудлиги ҳаётнинг пери ва туғруқдан кейинги даврларида болалар саломатлиги ҳолатининг бузилиши учун зарур шарт бўлиши мумкин.

Ҳомиладорликнинг тахдидли ҳолати аёлларнинг 27,3%да кузатилган. Минтақадаги ҳар тўртинчи аёл ҳомиладор бўлиш хавфидан азият чекмоқда. Бу кўрсаткичнинг энг юқори фоизи вилоятнинг Булунғур ва Оқдарё туманларида кузатилган (36,6% ва 33,3%).

Ҳомиладор аёлларда қон босимининг ошиши аёлларнинг 25,5 фоизида аниқланган. Нуробод ва Булунғур туманларида бу кўрсаткич энг юқори - 60% ва 33,3% ни ташкил этди. Ҳомиладорлик даврида аёлларнинг 50,9% яллиғланиш касалликлари (асосан шамоллаш ва грипп) билан оғриган.

Кўрсаткичга эътибор қаратиш лозимки, ҳозирги вақтда реклама хизмати ривожланиши билан гиёҳванд моддаларни рухсатсиз ишлатадиганлар сони кўпайган. Тадқиқот натижаларига кўра, ҳомиладор аёлларнинг 57,6 фоизи турли дори -дармонларни ишлатган, уларнинг ярми шифокор тавсиясиз, бош оғриғига рухсатсиз aspirin, цитрамон, парацетамол, ампициллин ва бошқа дориларни ишлатган. Ҳомиладорлик пайтида гиёҳванд моддаларни назоратсиз ишлатиш бола учун жиддий оқибатларга олиб келади. Юқоридагилардан кўришиб турибдики, қишлоқ жойларида аёлларнинг маданияти ва тиббий билим даражаси паст даражада.

Аёлларда сурункали касалликлар 19,4% ҳолларда аниқланган. Аёллар кўпинча гастрит, холецистит, пиелонефрит, гуатр, бронхит, гепатит ва бошқалар каби сурункали касалликларга чалинади.

Дон ва дуккакли экинларни кунига 2-3 мартадан кам истеъмол қиладиган аёллар 61,2% ни ташкил қилади. Улар асосан донли маҳсулотларни ҳафтасига 1-2 марта истеъмол қиладилар. Эмизикли она ва болаларда гипогалактия, оксил ва микроэлементларнинг етишмаслигининг сабаби эмизувчи онанинг донни озгина қабул қилиши ҳисобланади.

Эмизикли аёллар орасида сабзаёт, мева ва ўтларни оз истеъмол қиладиганлар 60%дан кўпроғини ташкил қилади. Сиз ҳар куни мева, қуритилган мева ва мева шарбатини емайсизми, деган саволга оналарнинг 60% дан 68% гача "ха" деб жавоб беришган. Маълумотлардан маълум бўлишича, аксарият аёлларда эмизикли боланинг соғлиғига таъсир кўрсатадиган полифиповитаминоз ва полифипомикроэлементоз бор.

Сўров маълумотларига асосланиб, миллий урф -одатлардан бири эмизикли оналар асосан навод, мураббо, грануланган шакар каби ширинликларни истеъмол қилишини аниқлади. Қишлоқ аҳолиси орасида "соғликни мустаҳкамлаш", "қонни кўпайтириш" ва ҳоказоларда ширинликларнинг фойдаси ҳақида нотўғри фикрлар мавжуд, бу эса камқонлик, гастрит, юқори нафас йўллари инфекциялари ривожланишига сабаб бўлади. Оналар ва уларнинг болалари деган саволга - ҳар куни ширинлик ейсизми? жавоб берди - "Ҳа" 85,7% оналар. Булунғур, Нуробод, Қушрабод, Жомбой туманларидаги деярли барча аёллар ҳар куни сунъий ширинликлар истеъмол қиладилар. Бизнинг кузатишларимиз шуни кўрсатдики, аёллар туғилишининг биринчи кунларидан бошлаб ва емизишининг кейинги кунларида навод ва дондор шакар каби сунъий ширинликлардан фойдаланишади. Ширинликлар истеъмоли меъда ширасининг кислоталилигини пасайтиради, иштаҳани пасайтиради, бу сўл ва микроэлементларнинг сўрилишини бузилишига олиб келади ва камқонликка олиб келиши мумкин. Бу маълумотлардан келиб чиқадики, қишлоқдаги деярли барча аёллар бир томонлама углеводли диетада. Бизнинг кузатишларимиз шуни кўрсатдики, сунъий ширинликлардан тез-тез фойдаланадиган эмизикли аёлларда камқонлик, гиповитаминоз ва микроэлементоз, шунингдек уларнинг болалари - овқат ҳазм қилишининг бузилиши, айниқса ичак коликаси, ичакнинг сўрилишининг бузилиши, шамоллашга мойиллик, ичак инфекцияси ва бошқалар мавжуд.

Эмизикли аёллар орасида ҳар куни сут ва сут маҳсулотларини ишлатиш кам 55,8%ни ташкил этди. Эмизикли аёлларда сут маҳсулотларига бўлган кунлик эҳтиёж нормаси кунига

500-600 граммни ташкил қилади.

Оилаларда сут ва сут маҳсулотлари бўлган ҳолатда, кўпчилик оналар творог, сут бўтқаси, кефир каби сут маҳсулотларини истеъмол қилмаганлар, бу калций, фосфор, натрий, магний ва бошқалар етишмаслиги каби макронутриентлар етишмаслигининг ривожланишининг асосий сабабидир, бу эса гипогалактияга сабаб бўлади.

Гўшт маҳсулотларини суткалик истеъмол қилиш минтақадаги эмизикли аёлларда 2 мартадан кам 60,6%ни ташкил этди. Баъзи туманларда бу кўрсаткич 96%гача бўлган. Кўп оналар ҳафтасига 2-3 марта гўшт ва гўшт маҳсулотларини истеъмол қилишган. Эмизикли онанинг рационада кунига гўшт маҳсулотлари миқдори 180 граммни ташкил қилади. Гўшт маҳсулотлари ва гўшт ўрнини босувчиларнинг етарли даражада истеъмол қилинмаслиги она ва боланинг турли хил етишмовчилигига (оқсил, темир ва бошқалар) олиб келади, бу иммунитетнинг пасайишига ва микроэлементлар етишмаслигига сабаб бўлади. Қишлоқдаги эмизикли оналар ҳар ой балиқ маҳсулотларини камроқ истеъмол қилишига эътибор қаратиш лозим. Сўров натижаларига кўра, эмизикли аёлларнинг 75,6 фоизи балиқ маҳсулотларини оёйга 2 мартадан кам истеъмол қилади. Маълумки, денгиз маҳсулотларида кўп миқдордаги зарур макро ва микроэлементлар - фосфор, калций, темир, мавжуд.

Кундалик рационда чой ичиш - асосий миллий урф - одат. Бизнинг маълумотларга кўра, эмизикли оналарнинг 91% ҳар куни чой истеъмол қилади, баъзи туманларда эса - 100%. Чойни ҳаддан ташқари кўп истеъмол қилиш ичакларда темир сурилишининг пасайишига ва камқонликнинг ривожланишига, ичакнинг сўрилишининг бузилиши ва етишмовчилик ҳолатига сабаб бўлган меъда ширасининг бузилиши олиб келади.

Она ва бола саломатлигининг ҳолати кўп жиҳатдан ҳаётнинг ижтимоий шароитлари ва ҳаётнинг моддий ва маиший шароитларига боғлиқ. Тадқиқотлар шуни кўрсатдики, 44,2% оналар оилани етарли даражада моддий таъминланмаган деб ҳисоблашади. Ўтган 5 йил мобайнида оилаларнинг ижтимоий таъминланиши яхшиланиши билан аҳоли саломатлиги даражаси сезиларли даражада ошди.

Сўров ўтказилган оналарнинг 52,1% орасида соғлом ва касал болага ғамхўрлик қилиш тўғрисида билим даражаси паст. Бу ҳолат, шунингдек, жисмоний ва психомотор ривожланишни кечиктиришнинг асосий механизми, шунингдек, ёш болалар танасининг мослашиш қобилиятининг пасайиши ҳисобланади.

Юқорида келтирилган маълумотларга асосланиб, микроэлементлар етишмаслигини ҳисобга олган ҳолда оналар ва болаларни ҳимоя қилиш учун тиббий -ижтимоий ёрдам кўрсатиш қуйидагилардан иборат: оналар ва болалар саломатлигининг ҳолатини, бирламчи тиббий ёрдамдан тортиб то ихтисослаштирилган тиббиёт муассасалари нафақат тиббий муаммоларни, балки ижтимоий, экологик ва бошқа муаммоларни ҳам мақсадли гуруҳларда профилактика чораларини ишлаб чиқиш билан ҳал қилишга имкон беради.

Оналар ва болалар саломатлиги ҳолатини баҳолаш натижалари асосида, микроэлементлар етишмаслигини ҳисобга олган ҳолда, биз микроэлементлар етишмаслигини эрта ташхислаш, тузатиш ва олдини олиш учун тиббий -ижтимоий ёрдам кўрсатиш бўйича чора-тадбирлар режасини ишлаб чиқдик, оналикни ҳимоя қилиш учун, у уч босқичдан иборат:

1. Ҳомиладорликдан ташқари аёлга ёрдам бериш, уни оналикка тайёрлаш, туғруқхоналар, никоҳ ва оила марказлари, генетик марказлар ва бошқаларнинг ишини яхшилаш. Бу умуман аёллар саломатлигини муҳофаза қилиш, қизлар ва ёш оилаларда микроэлементлар етишмаслигини ҳисобга олган ҳолда тиббий генетик марказларни ривожлантиришни ўз ичига олади.

Фаолият:

- 7-18 ёшли қизларни (умумтаълим мактаблари, лицей, коллеж битирувчилари) микроэлементлар етишмаслигини эрта аниқлаш мақсадида анкета сўровномасини утказиш;
- Микроэлементлар етишмаслиги юқори хавф гуруҳига микроэлементларни ўз ичига олган препаратлар билан тузатиш ва профилактика - микроэлементларни ўз ичига олган препаратлар қўшилиши киради.

- Соғлом турмуш тарзини тарғиб қилиш;
- Қайта ишланган шакар, ҳайвон ёғлари, туз чекланиши билан рационал овқатланиш, микроэлементларга бой маҳаллий табиий флоранинг озик -овқат маҳсулотларига ўтиш;
- Умумтаълим мактаблари, лицей ва коллеж ва олий ўқув юртларининг битирувчи синфларида бўлажак оналар ва ёш оналарнинг тиббий билимларини ошириш учун сертификатлар бериб, "бўлажак она" учун мактаблар ташкил етиш.

2. Ҳомилани антенатал клиникаларда, ҳомиладорлик патологияси бўлимларида, ихтисослаштирилган бўлимларда ва бошқаларда антенатал ҳимоя чоралари мажмуи энг фаол чоралар ҳомиладорликнинг биринчи ойларида амалга оширилади.

Фаолият:

- Бирламчи тиббий ёрдамда (тиббий марказлар, оилавий поликлиникалар) туғруқдан кейинги тиббий ёрдам кўрсатиш орқали ҳомиладор аёлларга тиббий ёрдам кўрсатиш сифатини яхшилаш, микроэлементлар етишмаслигининг олдини олишга алоҳида эътибор қаратиш.
- Тиббий муассасаларда "ёш она" учун сертификатлар бериш билан мактаблар ташкил қилиш.

3. Ҳомиланинг интранатал ҳимояси ва туғилишни оқилона бошқариш. Акушерликнинг хавфсизлиги ва туғруқ асоратларининг олдини олиш чораларини ўз ичига олади.

Шундай қилиб, юқорида айтилганлардан келиб чиқадики, оналарда анкета сўровномасини ўтказиш усули бирламчи тиббий ёрдам кўрсатишда "Она-бола" тизимида саломатлик ҳолатини баҳолашда самарали ва оддий усул ҳисобланади. Анкета сўровномасидан олинган натижаларга асосланиб, нафақат она ва бола саломатлиги ҳолатини, балки профилактика чораларини кўриш, шунингдек, ёш авлод саломатлигини янада мустаҳкамлаш нуқтаи назаридан баҳолаш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Агаджанян Н.А., Скалний А.В., Детков В.Ю. Одамнинг элементар портрети: касаллик, демография ва миллат саломатлигини бошқариш муаммоси. Инсон экологияси. 2013. Но 11. S. 3-12.
2. Гадаев А.Г., Ризаев Ж.А., Норбутаев А.Б., Олимжонов К.Ж. Железо, его роль в функционировании систем организма и связанное с ним поражение слизистой полости рта // Проблемы биологии и медицины. - 2020. №1. Том. 116. - С. 219-224.
3. Кист А.А., Данилова Е.А., Осинская Н.С., Мухина А.В., Рахманова Т.Р., Хуснидинова С.Х. Ўзбекистоннинг айрим ҳудудлари аҳолисининг кундалик рационидagi элементлар таркибини қиёсий баҳолаш. Тиббиётда из элементлари. 2007. Т. 8. Ўқ 4. S. 7-12.
4. Легонкова Т.И. Синк етишмаслигининг она ва бола учун клиник аҳамияти. // Россия педиатрия журналы. - 2002. - № 5. - С.62-63.
5. Расулов С.К. Узум маҳсулотларининг шифолиги (ампелотерапия) ва микронутриентлар. Тошкент. 2013.
6. Расулов С.К., Джураева З.А., Болбомуратов Т.А., Расулов Н.С. Она ва бола саломатлигига таъсир қилувчи омилларни тиббий-биогеокимёвий тадқиқотлар. Соғлом болалар халқаро иштирокидаги учинчи миллий конгресс материаллари - мамлакат келажаги. Шифокорлар учун амалий журнал маҳсус сон. Санкт - Петербург, 2019, 4 -жилд, 454 -бет
7. Щеплягина Л.А. Программирование развития скелета у детей: Роль витамина D // Остеопороз и остеопатии. 2014; Том 17 (3) С. 31-33.
8. Эрман, М.В. Железодефицитные анемии у детей / М.В. Эрман // Вопросы практической педиатрии. - 2014. - Т.9, № 1. - С. 7
9. Alserahi H, Wali G, Alshukairi A, Alraddadi B. Impact of Middle East respiratory syndrome coronavirus (MERS-CoV) on pregnancy and perinatal outcome. BMC Infect Dis. 2019; 16: 105.
10. Zilola A.D., Saydullo K.R., Ishnazar B.M., Nozima S.Q. The Importance of the Study of the Microelement Composition Diet of Children in The Prophylaxis of Microelementosis // International journal of psychosocial rehabilitation. P. 6888-6892.